

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Bortom ved och virke

– Mångbrukets värden i risksamhället

Beyond wood and timber

– The values of multiple-use forestry in risk society

Lisa Karlsson

Kandidatarbete • 15 hp
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Institutionen för stad och land
Uppsala 2019

Bortom ved och virke

- Mångbrukets värden i risksamhället

Beyond wood and timber

- The values of multiple-use forestry in risk society

Lisa Karlsson

Handledare: Emil Sandström, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, Institution för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0888

Kursansvarig institution: Institutionen för stad och land

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2019

Omslagsbild: Golv av alm. Fotograf: Lisa Karlsson

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: mångbruk, identitet, skogspolicy, risksamhälle

Sveriges lantbruksuniversitet

Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Mångbruk utgör en viktig del i den nationella och småländska skogsstrategin från 2018. I policydokumenten står att läsa hur skogen bär på en mångfald av värden som har förmåga att bidra till ekonomisk tillväxt, biologisk mångfald, sysselsättning, landsbygdsutveckling och allmännyttan. Syftet med studien är att undersöka vilka värden som mångbrukare tillskriver mångbruk och hur deras föreställningar kan förstås i relation till den nationella och småländska skogsstrategin från 2018. Empirin från intervjuerna analyseras i relation till teorin om risksamhället, varpå identitet, ontologisk trygghet och handlingsutrymme används som analytiska begrepp. Fem empiriska teman utkristalliserades där denna studie visar hur mångbruk kan beskrivas som; i) ett sätt att leva ii) en form av riskhantering iii) samhällsnytta iv) en motkulturell protest och kritik mot specialisering och v) ett entreprenörskap. I anknytning till dessa fem teman diskuteras hur mångbruk framställs i den nationella och regionala skogsstrategin. Denna studie visar att strategierna främst framhäver mångbrukets förmåga att generera sociala värden medan mångbrukarna själva betonar vikten av att bruka skogsfastigheten på ett sätt som främjar helheten och en mångfald av värden. Studien visar också att mångbruket har god förmåga att bidra med landsbygdsutveckling i samband med dess förmåga att generera arbetstillfällen på glesbygden. Avslutningsvis förs en diskussion som rör mångbrukets ökade exponering i media och hur en vidare definition av mångbruk skulle kunna generera och leverera fler samhällsvärden utöver de som nämns i skogsstrategierna.

Nyckelord: mångbruk, identitet, skogspolicy, risksamhälle

Abstract

Multiple-use forestry constitutes an important part of the national and regional forest policies from 2018. The policy documents state how the forest features a variety of values that have the ability to contribute to economic growth, biodiversity, employment, rural development and various forms of benefits for the public. The purpose of this study is to examine, through interviews, the ascribed values of multiple-use forestry based on the forest practitioners' own perspectives and to discuss them in relation to how multiple-use forestry is portrayed in the forest policies. The empirical data from the interviews are analyzed in relation to the theory of the risk society, and the analytical concepts of identity, ontological security and discretionary power. Five empirical themes emerge from the study where multiple-use forestry is emphasized as being valuable in terms of contributing to peoples' lifestyle and risk management. Furthermore, multiple-forestry can be seen as a form of counterculture against specialization but as well as a form entrepreneurship that aims to contribute with broader social benefits for the common good. In connection to these five themes, it is then analyzed how multiple-use forestry is depicted in forest policy. In the forest policy multiple forestry is generally depicted as valuable for social values whereas forest practitioners' generally emphasize the wholeness of managing a forest farm which could generate far more values. This study also suggests that multiple-forestry can be crucial to rural development since it has a good ability to generate employment in rural areas. Finally, there is a discussion concerning multiple-use forestry's increased media exposure, and how a wider definition of multiple-use forestry could generate additional values to those mentioned in the forest policies.

Key words: multiple-use forestry, identity, forest policy, risk society

Innehåll

1 Inledning.....	1
1.1 Syfte och frågeställningar	1
1.2 Bakgrund.....	1
2 Tillvägagångssätt	3
2.1 Metodologi	3
2.2 Intervjuer	3
3 Teoretisk ansats och vägledande begrepp	5
4 Mångbrukets tillskrivna värden	7
4.1 Mångbruk som ett sätt att leva.....	7
4.2 Mångbruk som ett sätt att hantera risker	9
4.3 Mångbruk som samhällsnytta	11
4.4 Mångbruk som motkultur och kritik mot specialisering	13
4.5 Mångbruk som entreprenörskap och dess handlingsutrymme	15
5 Skogsstrategiernas framställning av mångbruk.....	17
5.1 Skiljelinjen mellan konventionellt skogsbruk och mångbruk.....	17
5.2 Mångbrukets roll för landsbygden	19
6 Avslutande diskussion.....	22
Litteratur och källor	24

1 Inledning

Jag kollar ner på klockan; tjugo över elva. Börjar se mig omkring där jag står på gårdsplanen. Det är solceller på ekonomibygnaden, hönsen badar i gruset och längre bort mot gårdesgården syns skogen med böljande björkar i förgrunden. Därbakom skymtar den täta granskogen som ramar in gården. Anna kommer inkörandes på gården och ser lätt frågande ut innan hon inser vem jag är, ursäktar sig att hon är sen och erbjuder sig att visa mig runt. Tio minuter senare sitter jag i en karmstol med block och penna medan Anna ligger på knäna i stengången och rensar ogräs. Jag roas av scenen och tänker att det förstås är begripligt att någon med så många bollar i luften också vill ha en intervju där de tillåts arbeta.

Medan Anna sliter upp maskrosorna med rötterna berättar hon om sitt mångbruk. Hon beskriver hur *det har alltid varit bra med skogsbrukare som går ur gängse former* och att hennes skogsbruk handlar om mångfald. Jag frågar henne vilka värden det är som hon ser i mångbruket varpå hon koncist uttrycker att det handlar om hållbarhet och riskspridning. Det snabba svaret får mig att misstänka att hon har fått besvara frågan tidigare. Hon tar spjörn med händerna mot knäna och lyfter huvudet från ogräset och tillägger godmodigt att *det här med mångbruk också bara är så otroligt roligt och givande*.

1.1 Syfte och frågeställningar

I samband med att mångbruk beskrivs som en betydelsefull del i skogspolicy är det relevant att studera mångbrukets värden utifrån praktikerna själva eftersom de har en viktig roll i att omvandla strategi till praktik. Syftet med studien är därför att undersöka vilka värden som mångbrukare tillskriver mångbruk och hur deras föreställningar kan förstås i relation till den nationella och småländska skogsstrategin från 2018. Mina vägledande frågeställningar är följande:

- Vilka betydelser och värden tillskriver skogsbrukare mångbruk?
- Hur kan mångbruket förstås utifrån att vi lever i ett risksamhälle?

1.2 Bakgrund

Skogen bär på en mångfald av värden som innebär att den genom historien har haft skiftande roller i samhället. Förr fyllde skogen en viktig roll som en del i självhushållet där boskap kunde ses beta mellan träden. När Sverige industrialiserades kom skogen sedan främst att bli en råvara i ett produktionslandskap som bidrog till utvecklingen av välfärdssamhället (Bladh, 2004). Idag, när klimathot och växande klyftor mellan stad och land står högt upp på den mediala dagordningen, har skogens stora variation av värden lyfts fram som en nyckel till att lösa flera viktiga samhällsproblem. Skogen har fått en central roll i omställningen till en biobaserad ekonomi där skogen ska kunna

användas till framställning av såväl medicin som kalsonger och mjölkkartonger. Samtidigt lyfts också skogens egenskap som kolsänka för att minska koldioxidutsläppen fram. Därutöver ska skogen bidra med rekreation och nya arbetstillfällen på landsbygden. Skogen bär minst sagt på många värden och roller.

När skogens mångfasetterade värden lyfts fram som lösningar till olika samhällsutmaningar väcks nya tankar kring hur den bör brukas. Det manifesteras bland annat i strategin för Sveriges nationella skogsprogram (s. 2, 2018) där visionen lyder; *Skogen, det gröna guldets, ska bidra till jobb och hållbar tillväxt i hela landet samt till utvecklingen av en växande bioekonomi.*

Ett av fem prioriterade områdena i det nationella policydokumentet behandlar skogens mångbruk, och handlar om hur skogen kan användas på fler sätt utöver produktion av timmer, massaved och energi. Samma år som den nationella skogsstrategin publicerades (2018) utkom Småland som första region i landet med en egen regional skogsstrategi. Även här betonas att skogsbruket bör diversifieras för att skogen ska kunna brukas på ett mer effektivt och hållbart sätt för att generera fler värden. Syftet med den regionala skogsstrategin för Småland (s. 4, 2018) formuleras som att *Strategin ska bidra till en utveckling där företagande med koppling till skogens resurser stärks och där fler av skogens värden nyttjas på ett hållbart sätt.* Parallellt med det konventionella skogsbruket ska mångbruket bidra till att en större mångfald av skogens värden tillvaratas och på så sätt bidra till visionen om ett hållbart skogsbruk.

2 Tillvägagångssätt

2.1 Metodologi

För att undersöka vilka värden som mångbruket tillskrivs har jag valt att genomföra kvalitativa intervjuer med mångbrukare samt en enkel textanalys på två skogspolicys. Studien har en fenomenologisk-hermeneutisk ansats såtillvida att fokus ligger på informanternas berättelser och min tolkning av det de berättar (Kvale & Brinkmann, 2014). Mitt intresse för skogen väcktes i samband med en universitetskurs inom virkesproduktion. Jag har därför gått in i arbetet med vissa förkunskaper vilket har hjälpt mig att förstå informanterna och deras språkbruk. Mina erfarenheter från just mångbruk är dock marginella vilket har bidragit till att jag har kunnat förhålla mig till ämnet på ett öppet och nyfiket sätt. Det har också varit en fördel att jag kommer från Småland där fältarbetet har utförts, då jag är bekant med såväl geografin som den omnämnda Gnosjöandan som sägs genomsyra företagandet i regionen. Eftersom jag till viss del är bekant med kontexten har jag försökt bearbeta min hemmablindhet genom att välja en metod där informanten själv ges mesta möjliga utrymme. Min intuitiva förståelse av informanternas redogörelser i intervjuerna innebär dock att subjektiva tolkningar blir oundvikliga. Kunskapen som produceras blir därför en balansgång mellan min avsikt att ge en legitim bild av informanternas berättelser och mitt tolkningsutrymme som möjliggör ett begreppsligt och kritiskt avstånd till redogörelserna (ibid.).

2.2 Intervjuer

För att undersöka skogsbrukarens föreställningar av mångbruk har jag använt mig av semistrukturerade intervjuer. Det semistrukturerade upplägget innebar att jag genomförde intervjun med en uppsättning frågor samtidigt som jag förhöll mig flexibel beroende på vad informanten själv valde att fokusera på (Kvale & Brinkmann, 2014). Metoden innebar därför att det var viktigt att jag var lyhörd och kunde ställa relevanta följdfrågor i anknytning till det som informanten lyfte fram som viktigt. Detta förhållningssätt medförde att frågorna i viss mån kom att ändras under intervjun i form av att de fick byta plats eller strykas. Trots att jag hade förutbestämda frågor ville jag i största möjliga mån att situationen skulle likna ett vardagligt samtal i syfte att informanten skulle känna sig mer bekväm och ge en mer ingående beskrivning av sina erfarenheter. Eftersom empirin utformas i dynamiken mellan mig som intervjuare och det som informanten berättar är kunskapen kontextuell såtillvida att den är bunden till sammanhanget som den produceras i (Kvale & Brinkmann, 2014).

Det empiriska fältarbetet har avgränsats till Småland och småländska skogsbrukare eftersom det är dessa som berörs av den regionala strategin i fråga. Då det inte finns någon enhetlig definition för mångbruk och mångbrukare har informanterna dels valts ut beroende på om de definierar sig själva som

mångbrukare och dels om de har andra verksamheter utöver virkesproduktion som knyter an till skogen. En del av informanterna kallar sig aktivt för mångbrukare, andra gör det inte. Eftersom mångbruket innefattar en mängd olika aktiviteter har jag medvetet försökt intervjua skogsbrukare som bedriver olika typer av mångbruk: medan två av informanterna är utpräglade träförädlare, har de andra tre mer fokus på besöksnäring och naturturism.

Sammanlagt genomfördes fem intervjuer under april 2019. Min första informant fann jag genom att söka på ”mångbruk” på internet, där intervjun sedan genomfördes i Stockholm på ett skogsevent där informanten deltog. Denna informant kom att utgöra min nyckelinformant som tipsade mig vidare till andra informanter. De andra fyra intervjuerna genomfördes på skogsbrukarnas gårdar i Småland, där jag även fick möjlighet att observera deras verksamheter. Innan intervjun informerades informanten om att samtalet skulle spelas in och att de skulle anonymiseras i uppsatsen. Samtalen varade mellan en till en och en halv timme. Under intervjun antecknade jag också emellanåt för att notera när någon gestikulerade eller nämnde något som var särskilt intressant i relation till mina frågeställningar. Jag gjorde avslutningsvis en uppföljningsintervju hemma hos den första informanten, för att kunna ta del av hans praktiska verksamhet och ställa uppföljande frågor som inte täcktes in vid det första tillfället.

Samtalen kom sedan att genomgå en enklare transkribering där jag utformade ett protokoll utefter de ämnen som behandlades under intervjun. Empirin bearbetades därefter genom kodning, där kodningen innebar att delar av det empiriska materialet samlades till kategorier och teman i enlighet med de olika värdena som informanterna tillskriver mångbruk (Kvale & Brinkmann, 2014). I syfte att anonymisera mina informanter har jag avslutningsvis valt att fingera namnen inför analysen.

3 Teoretisk ansats och vägledande begrepp

För att undersöka informanternas föreställningar om mångbruk har jag valt att utgå från Giddens (1984; 1999) struktureringsteori och Becks (2012) teori om risksamhället. Båda teorierna har sin utgångspunkt i att vi lever i ett senmodernt samhälle som karaktäriseras av en omfattande komplexitet där människan ständigt måste förhålla sig till olika risker. För att förstå hur informanternas föreställningar om mångbrukets värden kan förstås i relation till risksamhället har jag valt att använda mig av identitet, ontologisk trygghet och handlingsutrymme som analytiska begrepp.

Identitet

Identitet är ett mångfasetterat begrepp vars innebörd beror på vilken idétradition det används i. I dess grundläggande mening handlar identitet om hur människor uppfattar sig själva och hur de förhåller sig till omvärlden (Inglis & Thorpe, 2019). Min användning av begreppet baseras på en socialkonstruktivistisk definition, där identiteter formas och förändras i relation till omgivningen och andra människor (Wenneberg, 2010). Eftersom aktören återkommande gör tolkningar av sig själv kan det ses som att människor uppfinnar sin identitet utmed hur de väljer att handla (Giddens, 1999). Då jag är intresserad av en specifik grupp av skogsbrukare är det relevant att veta hur deras kollektiva identitet, som indikerar hur människor utifrån en "vi-känsla" formas till en grupp med liknande värderingar och normer, präglar deras föreställningar om mångbruk. Eftersom den småländska strategin omnämner mångbruk i termer av entreprenörskap är även den entreprenöriella identiteten intressant att beakta i sammanhanget.

Ontologisk trygghet

Den ontologiska tryggheten innebär att människan känner en grundläggande förankring och trygghet i sitt sätt att leva. Giddens (1999) beskriver att det kan uttryckas som en känsla av att det finns kontinuitet och ordning i händelser. Begreppet är nära förbundet med risk och tillit, där tilliten till samhällets strukturer och expertis är viktig för att aktören ska kunna ha en känsla av ontologisk trygghet. I takt med att samhället blir mer komplext konfronteras människan med val som riskerar att hota kontinuiteten, med konsekvensen att människan mister tilltron till sitt sätt att leva och handla (Beck, 2012). När den ontologiska tryggheten hotas känner aktören ett behov av att ändra sitt handlingsmönster i syfte att återställa tryggheten och finna en vardag som de känner större tillit till (Giddens, 1999). Eftersom informanterna har börjat bruka skogen på nya sätt är det intressant att försöka förstå hur den ontologiska tryggheten har förändrats i relation till deras tidigare skogsbruk.

Handlingsutrymme

Giddens (1984) struktureringsteori baseras på att agens och struktur ömsesidigt påverkar varandra. Strukturen, som innefattar en uppsättning resurser och regler, kan exempelvis innefatta lagar, värderingar och normer. Resurser och regler begränsar och möjliggör aktörens sätt att handla samtidigt som aktören i egenskap av att vara kunnig och kreativ också har förmågan att förändra strukturen.

Dynamiken mellan agens och struktur innebär således att aktören har ett visst handlingsutrymme. När informanterna börjar bedriva mångbruk får de förhålla sig till en ny uppsättning regler och resurser som innebär att deras handlingsutrymme förändras, varpå det blir intressant att förstå hur informanterna själva upplever regler och resurser i relation till deras tidigare sätt att bruka skogen. Medan Giddens (1984) främst behandlar handlingsutrymme i termer av sociala aspekter som normer och värderingar kommer min studie också väva in en mer praktisk betydelse av handlingsutrymme. Detta innebär att jag även kommer beakta resurser och regler som fysiska medel vilka skogsbrukaren är beroende av för att kunna bedriva mångbruk.

4 Mångbrukets tillskrivna värden

Här presenteras och analyseras empirin från intervjuerna. I relation till hur empirin har tematiserats och kategoriserats har jag valt att dela in detta avsnitt i fem delar som på olika sätt visar vilken betydelse informanterna tillskriver mångbruk. De fem delarna handlar om mångbruket som livsstil, riskhantering, samhällsnytta, motkultur och entreprenörskap.. Parallellt med presentationen av empirin sker en löpande analys där jag använder mig av de teoretiska begreppen i syfte att förstå empirin i relation till teorier om det moderna risksamhället.

4.1 Mångbruk som ett sätt att leva

Skogen har varit en naturlig del i samtliga informanternas uppväxt och utbildningsbanor. Flera av gårdarna har sedan länge utgjorts av ett konventionellt skogsbruk där virkesproduktion har satts i första rummet. Informanterna, däribland Christian, såg dock att skogen hade fler tillgångar än virke och massaved som borde tillvaratas:

.. vi sa; vad gör vi med det här [skogen och sjön], vi har ju världens tillgångar men vi använder det inte, vi åker till jobbet och lämnar det här och gör inte så mycket med det.

Mångbrukarna beskriver hur det konventionella skogsbruket var förknippat med en tristess för dem som triggade tankar om hur skogens resurser kunde användas på andra sätt. Det konventionella skogsbruket beskrivs på så vis som otillräckligt i förhållande till informanternas intressen och passioner. Övergången till mångbruk handlar samtidigt om att öka inslaget av egen kontroll på skogsgården där informanterna utefter platsen och sina egna förutsättningar kan utforma verksamheter som de trivs med.

Det verkar dock inte vara de ekonomiska värdena som främst motiverar skogsbrukarna till att ägna sig åt mångbruk, istället beskriver informanterna hur det snarare är möjligheten till ett visst sätt att leva som motiverar dem. Som Christian formulerar det:

.. man gör ju inte det här [mångbruk] för att bli rik [...], man gör det här för att det är ett liv [...] sen tror jag att många tycker jag är lite dum i huvudet. Jag jobbar jämt, alltid igång med någonting. Jag brukar säga det man kan aldrig vara arbetslös men man kan vara intäktslös. Och det är ju lite granna det som är syftet med livet tror jag, man behöver göra någonting, och då ska man göra något som är roligt för då blir vardagen och det dagliga någonting som faktiskt är tillfredställande.

På ett liknande sätt berättar Anders hur mångbruket och närheten till skogen ger energi till att utföra själva arbetet:

Det [skogen] är batteriladdaren brukar jag säga, oavsett om det är att jaga, snickra, slå myr eller vad det än är [...] man är så otroligt connectad till skogen. [...] Jag skulle inte fixa det utan skogen, man är ju helt präglad av den. Jag har ju bara huset till att sova i på nätterna.

Genom att se mångbruket som ett sätt att leva kan det förstås som att informanterna får en annan förankring i tillvaron. Flera av informanterna har börjat arbeta mer med skogen sedan de började ha mångbruk, vilket har bidragit med en annan typ av kontinuitet i deras vardag. Vidare beskriver informanterna hur mångbruket låter dem sätta egna premisser för hur ett liv kan levas. Anna, som sedan barnsben hade svårt att förlika sig med att bara syssla med en sak i livet, fann ett lugn i att ägna sig åt mångbruk:

Egentligen är det människor jag tycker är kul. [...] Nu får jag jobba med mina lamm och min skog och människorna kommer hit. Det var ju mångbrukare jag skulle bli hela tiden, så därför känner jag mig lugn nu, jag har hittat hem.

Informanterna framhäver också att friheten utgör en central del i mångbruket. Mångbruket beskrivs som ett friare sätt att råda över marken och dess resurser jämfört med det konventionella skogsbruket. Medan det konventionella skogsbruket styrs av sociala strukturer där rationalisering och produktionsvolymerna premieras, har mångbruket istället en struktur där variation och kreativitet värderas högre. Anders kan därför ägna sig åt sin träförädling medan Erika får möjlighet att sprida kunskap om hur skogarna kan brukas med hjälp av häst. Baserat på mångbrukarens egna intressen sås på det här sättet fröet till en entreprenöriell identitet som låter skogsbrukarens passion bli till företag och livsstil på samma gång (Giddens, 1999; Yitshaki & Kropp, 2016).

För informanterna innebär därför mångbruket en möjlighet att knyta skogen närmare till sig för att förena den med viktiga aspekter i vardagen som ligger i linje med deras prioriteringar och värderingar. Hos Erika handlar det om passionen för hästar i kombination med att vilja sprida kunskap om landskapets kulturarv. I Mathias verksamhet utgör snickeriet kärnan i mångbruket, där egen träförädling innebär möjligheter att sälja produkter på nya marknader. Christian beskriver också hur han vill att skogen ska kunna användas på ett sådant sätt att den kan sysselsätta hans familj i syfte att de ska kunna spendera mer tid tillsammans, vilket kan förstås som att mångbruket blir till ett medel för att återta en del av de sociokulturella värdena som Beck (2012) menar har urholkats i det moderna samhället.

4.2 Mångbruk som ett sätt att hantera risker

Möjligheterna till riskspridning framträder som ett avgörande värde för de som mångbrukar. Flera av informanterna har fått se hela bestånd av skog gå till spillo på grund av storm, torka och skadeinsekter. I samband med detta beskriver de hur de har ett känt behov att diversifiera sina verksamheter eftersom de förknippar det ensidiga konventionella skogsbruket med gran som sårbart. Alla informanterna har emellertid kvar gran på sina marker men skogsbruket har undan för undan förskjutits mot andra träslag och andra sätt att bruka skogen på. Anders har till exempel höjt andelen lövträd markant och numera utgörs hälften av träden på hans fastighet av lövskog

..jag försöker driva det extensivt. Mycket löv, utfasning av gran. Vi tog beslut för 6-7 år sedan att vi aldrig mer kommer plantera gran här. Det kommer bli gran så det räcker ändå. Granen är ändå så skötselkrävande att jag räknar på den som ett nollsummespel.

Genom att ha en större andel björk i granbeståndet beskriver Anders hur hot och risker kan minska. Med hjälp av den insprängda björken blir beståndet mer resistent mot granbarkborrar, vilket blir tydligt när Anders berättar att grannarnas marker har stora problem med skadeinsekterna medan han inte har det. Samtidigt kan han också använda björken till den egna förädlingsverksamheten och sälja produkterna från björken på en annan marknad. Omställningen till ett mer varierat skogsbruk kan därför ses som ett sätt att hantera de biologiska risker som det moderna, rationaliserade samhället innebär (se tex Beck, 2012). Med en högre inblandning av andra träarter minskar risken för att hela bestånd förstörs och därmed den ekonomiska förlusten. Även Anna har valt att ha ett större inslag av lövträd:

För 18 år sedan planterade jag ädellöv. Det handlade om att sprida risker. Om man skulle hålla på aktier så skulle man ju satsa lite här och lite där, varför ska man inte göra det inom skogsbruket? För där har vi ju verkligen inte en aning om vad det är som behövs om ens 20 år.

Riskhantering är som tidigare nämnt en central del i det moderna samhället (Giddens, 1999; Beck 2012). Skogsbrukarna är särskilt utsatta för risker eftersom de arbetar med en naturresurs vars förutsättningar till stor del är beroende av biologiska faktorer är svåra att påverka. Därutöver har skogen en lång omloppstid som inte kan påskyndas. Samtidigt måste skogsbrukaren också vara förberedd att snabbt ställa om sin strategi utifall extremväder eller skadeinsekter hotar skogen. Att diversifiera sitt skogsbruk kan därför ses som en naturlig strategi för att få mer kontroll och minska eventuella förluster. I mångbruket får de förlita sig än mer på

sina egna erfarenheter eftersom det för närvarande varken finns något officiellt nätverk eller någon väsentlig mängd forskning på mångbruk.

Fler affärsverksamheter på skogsgården innebär också en större riskspridning. Anders, som utöver det konventionella skogsbruket också ägnar sig åt träförädling, naturvårdsåtgärder och jaktturism, beskriver mångbruket som ett sätt att få en mer regelbunden och stabil inkomst. Han berättar exempelvis hur gårdens olika intäktskällor innebär att han fortfarande kan betala ut lön till sina anställda trots att han inte har fått ersättning för naturvårdsåtgärder som han utförde för ett par år sedan. Andra som inte hade så mycket andra verksamheter att falla tillbaka på, tvingades i konkurs till följd av fördröjda ersättningar berättar Anders.

Medan produktionsskogsbruk och naturvårdsåtgärder är begränsat till naturens eget växtförlopp kan förädlingsverksamheten ses som en mer flexibel resurs med större möjligheter att genomdriva snabba förändringar. Möjligheten att genomdriva snabba förändringar synliggör även skillnaden mellan ett mer renodlat konventionellt skogsbruk och mångbruk, där mångbruket beskrivs som en integrerad del av vardagen. Christian, som bedriver ekoturism med en aktivitetsby i skogen där han bland annat erbjuder konferensmöjligheter och andra naturupplevelser, förklarar hur mångbruk innebär ett större utrymme för skogsbrukaren att styra över sina egna affärsmöjligheter:

Varje vettig människa hade ju huggit ner det där [gammal skog] men vår verksamhet har gjort att vi tänker annorlunda med skogen. Nu måste vi bevara skogar som är lite trevliga att utnyttja för utflykter. [...] Tänker man så att du hugger ner skogen och får en peng, då tar det ju 70 år innan du har dem pengarna igen. Aktiviteterna i vår aktivitetsby, det kan vi göra år efter år efter år. Så den skogen genererar ju mer pengar genom att användas till aktiviteter. Den ger pengar varje år. Och här kan man jobba för hur mycket man vill ha. Här går det att köra driver och skapa affärer i skogen. Har man ingen skog som är i avverkningsålder så är det bara att vänta, man kan inte skapa en affär.

Christian ger uttryck för att mångbruket bidrar med en större flexibilitet i skogsbruket. Även om hans aktivitetsby egentligen är ekonomiskt frångående det konventionella skogsbruket, innebär det ändå att skogen påverkas såtillvida att en högre andel gammal skog lämnas kvar till förmån för ekoturismen. Genom att låta den gamla skogen stå kvar omvandlas den också från produkt till tjänst, eftersom den blir en viktig del i turisternas naturupplevelser. Detta illustrerar också hur användningen av skogen kan förändras i relation till att vi går från produktionssamhälle till konsumtionssamhälle (Inglis & Thorpe, 2019).

Även Erika beskriver vikten av att sprida de ekonomiska riskerna. Sommarhalvåret ägnar hon sig åt turismen och de hästrelaterade aktiviteterna medan hon under vinterhalvåret kan lägga mer tid på föreläsningar och kurser som knyter an till skogsbruket. Mångbruket innebär på så vis att skogen indirekt kan

generera pengar året runt, vilket kan ses som att mångbruket bidrar med en kontinuitet till informanternas vardag som kan stärka deras ontologiska trygghet.

Beck (2012) menar att människan måste lära sig att bemästra de risker som hon möter för att kunna leva ett produktivt liv. I informanternas fall kan det ses som att dessa risker till viss del kan bemästras genom mångbruk, då risker kan fördelas på olika trädslag och flera inkomstbringande verksamheter kopplade till skogen.

4.3 Mångbruk som samhällsnytta

Informanterna berättar att mångbruk har förmåga att generera samhällsnyttor på sätt som det konventionella skogsbruket inte kan. Mathias beskriver till exempel mångbruket som en absolut nödvändighet för en levande landsbygd:

Vid 1900-talets början bidrog skogsbruket med att erbjuda arbetstillfällen till nästa hela den skogliga befolkningen. Sedan dess har det storskaliga rationella dragit sig tillbaka. I globaliseringens tidevarv behöver man mindre och mindre folk för att man ska vara konkurrenskraftig. Det är liksom ett självspelande piano som säger att det måste bli mindre och mindre folk eftersom personal kostar mest och produkterna ger så lite betalt att de inte genererar några arbetstillfällen. Därför så är det [mångbruk] enda chansen för landsbygden

. Samtliga informanter beskriver på olika vis hur mångbruket inte bara är viktigt för dem själva, utan också för samhället. Medan det konventionella skogsbruket präglas av en minskad mänsklig närvaro innebär mångbruket det motsatta. I samband med att informanterna framhäver mångbruket som arbetsintensivt understryker de att ett mer diversifierat skogsbruk har potential att generera fler arbetstillfällen eftersom arbetsintensiteten ofta är hög. Flera berättar att de har anställda som arbetar i direkt anknytning till mångbruket och menar att det finns möjligheter att anställa ännu fler i takt med att aktiviteterna på skogsfastigheterna utvecklas. Anders beskriver till exempel att restaureringen av flera myrslätterområden skulle kunna innebära fler sommarjobb åt unga i närliggande bygder. Även Christian är inne på samma spår, när han understryker att en viktig poäng med hans verksamhet är att kunna erbjuda arbetstillfällen till unga i bygden. Informanternas sätt att beskriva mångbruket som avgörande för landsbygden kan förstås som att mångbruket inte bara rymmer personliga drivkrafter, utan också innefattar en kollektiv drivkraft som rymmer lösningar på större samhällsutmaningar. Mångbrukets möjligheter till att generera arbetstillfällen till platser som annars tenderar att sakna dessa, kan tolkas som att skogsbrukarnas entreprenöriella identitet utvidgas till att också innehålla ett större socialt ansvar.

Det sociala entreprenörskapet som involverar en ansats till att arbeta med samhällsutmaningar i sin verksamhet (se tex Yitshaki och Kropp, 2016), är ett återkommande inslag i informanternas berättelser om sitt mångbruk. Det som från början var tänkt att vara en verksamhet som syftade till en diversifierad inkomst

och meningsfullhet i det egna vardagslivet verkar för flera av informanterna expanderat till verksamheter som syftar till att också göra något konstruktivt för samhället.

Flera av skogsbrukarna betonar också att mångbruket skulle kunna vara viktigt för att lösa generationsväxling i skogsbruket. I likhet med andra branscher inom de gröna näringarna har även skogsnäringen svårigheter med generationsskifte. Informanterna beskriver hur mångbruket, med dess möjligheter att råda över en bit mark och förvalta den efter egna preferenser, kan utgöra en viktig anledning till att fler unga väljer att ägna sig åt skogsbruk. När informanterna skildrar mångbruket som en viktig del i att lösa generationsfrågan kan det tolkas som att det utgör en strategi för att säkra den ontologiska tryggheten. Genom att se mångbruket som ett sätt att trygga den långvariga kontinuiteten på gården kan skogsbrukaren motarbeta de risker som framtiden är förknippad med (Giddens, 1999; Beck, 2012). Genom att trygga den långsiktiga kontinuiteten på gården möjliggörs också investeringar och vidareutveckling av skogsgårdens verksamheter på sikt. En befast identitet och tryggad ontologisk trygghet kan med andra ord innebära att mångbrukarnas tröskelnivå gällande benägenheten att ta risker höjs på ett sådant sätt att de fortsätter att utveckla gården i nya riktningar. Anders som har många olika verksamheter på gården, ger uttryck för att han har en benägenhet att ta risker när han beskriver det som att *atmosfären är rätt full av pengar idag och att det gäller att hitta trådar att plocka ner dem med*; en formulering som också fångar mångbrukarnas entreprenöriella identitet.

Mathias beskriver hur mångbruket har potential att vara en brobyggare i samhället. Medan produktionsskogsbruket är en förhållandevis sluten verksamhet där allmänheten sällan direkt bjuds in, kan mångbruket innebära en utsträckt till hand till samhället och människor som är nyfikna på skogen. Människor får på så vis ta del av skogens rekreativvärde samtidigt som de ges möjlighet att ta del av den kunskap som skogsbrukarna förvaltar. Vidare beskriver informanterna det som att människan är i behov av naturen och skogen för att kunna må bra. Christian och Anna förklarar att mångbruket har förmåga att återbringa människan till naturen och att mångbruket kan innebära fördelar för både individ och samhälle. Båda beskriver hur mångbruket kan vara ett sätt att motarbeta det materialistiska konsumtions-samhället och istället generera en ekonomi som baseras på upplevelser och gemenskap. Mångbruket tillskrivs således unika kollektiva egenskaper där allmänheten har möjlighet att ta del av skogens värden och resurser. För Erika, vars verksamhet genomsyras av viljan att lära ut, är det mänskliga mötet och möjligheten att sprida kunskap om kulturarv den främsta anledningen till varför hon bedriver sin skogliga verksamhet. Hon berättar om en vision att ha grön omsorg på gården, där exempelvis "utbrända" personer skulle kunna vistas på gården för att få ta del av de läkande effekter som skogen och hästarna kan ge. Hon beskriver hur hon lever efter deviser att *man ska lära som man lever*, vilket

också kan ses som ett uttryck för en identitet som formas i förhållande till hennes passion att berätta om skogen som kulturarv. Liksom Giddens (1999) beskriver att självidentiteten formas i ljuset av den sociala kontexten kan informanternas sätt att bruka skogen förstås som att mångbrukarnas identitet och passion ömsesidigt formar varandra, samtidigt som det bredare samhällsperspektivet som de ägnar sig åt innebär att identiteten befästs ytterligare (Yitshaki & Kropp, 2016).

4.4 Mångbruket som motkultur och kritik mot specialisering

.. man ska jobba med de stora ekonomiska frågorna, du ska vara industrimänniska, då är du rätt, mest massaved per timme, högst volymer i flödet; då vinner man. Jag har aldrig vunnit någonting i den här branschen genom att säga att jag vill starta fågelguidning på min skogsmark.

Majoriteten av informanterna beskriver att deras livsstil och alternativa sätt att bruka skogen har varit en nagel i ögat för företrädare från den traditionella delen av skogsnäringen. I citatet ovan illustrerar Mathias hur det finns normer för vad en skogsbrukare bör ägna sig åt och vilka värden det är som bör prioriteras. Samtliga informanter är införstådda med att de bryter mot gängse normer för hur skogsbruk ska bedrivas och de har en tydlig uppfattning av vad som förväntas av en skicklig skogsbrukare. Anna beskriver det på följande sätt:

Det är lätt att jagas med i det här med att vara en duktig skogsbrukare. En duktig skogsbrukare gör lite rejäla avverkningar, det är rationellt och helst bör man ju komma upp i rätt så mycket kubikmeter för att få alla premier.

Flera berättar hur det har funnits ett motstånd när de har valt att bruka skogen på ett annorlunda sätt. Det har handlat om enskilda skogsägare och skogsägareföreningar som visat en misstro gentemot informanternas sätt att bruka skogen. Misstron har bland annat uttryckt sig i hur informanterna har fått berättat för sig att deras mångbruk inte kan generera pengar. De beskriver också hur de bemötts av oförståelse över att de lägger ner så mycket arbete i sitt mångbruk. Christian förklarar att han har fått ett positivt bemötande gällande hans sätt att bruka skogen, samtidigt som hans arbetskrävande livsstil framstår som främmande och slitsamt för många. Trots att informanterna har mött ett visst motstånd har de likväl fortsatt att utveckla skogsfastigheten i en annan riktning. Erika framhåller att det är viktigt att utgöra motvikt till industrin eftersom det *alltid retar någon*. På samma sätt uttrycker Anders med glimten i ögat att *vi (mångbrukare) är en liten subkultur*.

Att utgöra en motvikt till det renodlat konventionella skogsbruket verkar till viss del stärka skogsbrukarnas passion för mångbruket, vilket också tycks befästa

deras identitet. Genom att positionera sig som underdog och subkultur erhåller mångbrukarna en "vi-känsla" som kan tänkas stärka känslan av gemenskap. Eftersom mångbrukarna framhäver det som att de frångår allmänt vedertagna normer och tar spjörn i detta när de framhäver vilka de är kan de liknas vid en motkultur (Milton Yinger, 1960). Mångbrukarnas sätt att väva in skogen i vardagslivet kan därför förstås som en kritik mot att de moderna institutionerna i samhället har underminerat traditionella vanor och seder (Beck, 2012).

Samtliga informanter uttrycker kritik mot skogsbrukets specialisering som de menar är förknippade med det konventionella skogsbruket. Mångbruket kan därför också ses som en sorts protest mot det konventionella skogsbrukets enformighet och dess ensidiga fokus på lönsamhet. Både Anders och Anna menar att miljön och de sociala aspekterna har fått mer fokus i takt med att deras skogsbruk har diversifierats. I Anders fall sammanfaller naturvärdena och ekonomin i företaget, vilket han exemplifierar när han understryker hur naturvårdsåtgärderna tenderar att generera större intäkter än den konventionella delen av hans skogsbruk. Anna, som ofta har fått klä skott för sina naturvårdsåtgärder berättar att *hållbarhetstänket alltid väcker känslor* och hon beskriver hur hon med hjälp av små medel kan skapa "snygga hyggen" som gynnar såväl det konventionella skogsbruket som andra delar av hennes turismrelaterade verksamhet kopplat till skogen. Anders framhäver emellertid att gränserna mellan konventionellt skogsbruk och andra sätt att bruka skogen inte är rigida; "det ena utesluter inte det andra". Samtidigt som informanterna beskriver skiljelinjen mellan konventionellt skogsbruk och mångbruk som tämligen vag, verkar det ändå vara viktigt att positionera sig i relation till ett mer renodlat konventionellt skogsbruk. Genom att positionera sig mot specialisering på det här sättet tar mångbrukarna spjörn mot de allmänt rådande normerna om skogsbrukare för att dels diversifiera sin verksamhet och dels befästa sin entreprenöriella identitet som mångbrukare.

Skogsbrukarnas känsla av frihet och rådighet över resurser är en avgörande faktor till varför de bedriver mångbruk. Vikten av denna frihet belyses också när flera av informanterna ifrågasätter den expertkunskap som finns att tillgå och som de delvis har frigjort sig ifrån när de har gått över till ett mer varierat sätt att bruka skogen på. Flera av informanterna menar att råden som ges ofta är inriktade på ett rationellt skogsbruk, vilket inte matchar deras egna skogliga verksamheter. Anna berättar till exempel att vissa premier enbart delas ut om ett visst antal kvadratmeter skog avverkas, vilket missgynnar henne eftersom hon numera avverkar mindre i samband med sin naturturism. Hon beskriver det också som frustrerande att rekommendationer, gällande exempelvis plantering av gran, snabbt kan förändras medan den praktiska omställningen av trädslagen inte kan göras i en handvändning. I samband med detta blir mångbruket till ett medel som kan minska beroendet av expertis eftersom gården mer anpassas utefter individuella mål samtidigt som mångbrukaren får en starkt känsla av kontroll.

4.5 Mångbruk som entreprenörskap och dess handlingsutrymme

Mångbruket innebär att informanternas skogsbruk begränsas och möjliggörs av vissa resurser och regler. När jag frågar skogsbrukarna hur de ser på detta tenderar de att tona ner begränsningarna och framhäva möjligheterna, vilket kan ses som ett uttryck för deras entreprenöriella identitet (Aldrich & Zimmer, 1986). Det finns en stark tro på den egna visionen som innebär att skogsbrukarna kan forcera framåt trots att de stöter på hinder. Christian illustrerar detta när han berättar om hur han lyckades få bygglov vid ett strandområde där det annars brukar vara svårt att få dessa godkända. Genom att gå på ett informationstillfälle som egentligen var ämnat för kommunala tjänstemän kunde Christian få tillgång till den information som krävdes för att formulera ansökan på rätt sätt och få beviljat bygglov. Reglerna kring strandskyddet och kravet på att ansöka om bygglov visar dock också hur mångbrukarna möter nya strukturella begränsningar som de måste förhålla sig till. Även om mångbruket till stor del förknippas med frihet belyser exemplet med bygglov hur det finns vissa premisser som informanterna måste beakta för att de ska kunna handla som de vill. Samtidigt som strukturerna inskränker på handlingsutrymmet kan aktören, i detta fallet Christian, med sin kreativitet och handlingskraft också ha förmågan till att förändra strukturernas form. Han berättar dock att han har mött flera begränsningar i ljuset av mångbruket inte räknas till ett fullvärdigt skogsbruk utifrån samhällets institutioner:

Ska jag sätta upp en maskinhall för att jag vill ha en skogstraktor i den då behöver jag inget bygglov, men ska jag sätta upp en maskinhall för att ha någonstans att förvara mina kajaker och kanoter då behöver jag bygglov eftersom det inte har med skogsfastighetens brukande att göra; men det är ju precis det jag tycker det har.

Vidare beskriver han hur människor också tenderar att skapa sina egna hinder

.. ibland så skrämmer vi upp oss själva. Vi medborgare tror på det negativa och så vågar man inte försöka. Allting som jag vill, har jag försökt, och jag har aldrig fått nej.

Citaten påvisar hur mångbrukarna behöver förhålla sig till en ny uppsättning regler som inte är anpassade efter deras skogsbruk och hur mångbruket är förknippat med en form av entreprenöriell anda där informanterna upplever sig ha ett tämligen stort handlingsutrymme. Samtidigt finns det flera aspekter i mångbrukarnas kollektiva identitet som blir till resurser i anknytning till handlingsutrymmet. Det verkar exempelvis vara ett gemensamt drag hos mångbrukarna att de hellre agerar än planerar. Christian beskriver det som att någon ändå alltid kommer höra av sig i efterhand om något han gör kräver tillstånd.

På samma sätt berättar Anders att det är viktigt att våga pröva sig fram för att få insikt i vad som fungerar på gården: *Jag har en jättelång misstagslista, men den kan man ju gömma undan. Man får inte ge upp efter ett misstag, utan man får dra lite konklusioner.* Synen på handlingsutrymmet verkar således vara beroende på vilken ambition som mångbrukarna har med sina verksamheter (Giddens, 1984).

Informanterna beskriver hur nätverk kan vara en viktig resurs i relation till mångbruket. Eftersom träförädlarnas verksamheter i regel är småskaliga krävs det att de emellanåt samarbetar för att kunna utföra större ordrar. Anders berättar till exempel att det var nödvändigt att få hjälp av andra träförädlare när han fick in en stor beställning som han inte hade kapacitet att utföra ensam. Eftersom mångbruket inkluderar en bredd av aktiviteter sträcker sig också nätverket utanför skogsnäringens traditionella domäner. Christian som har konferenser och företagsaktiviteter på sin skogsfastighet har ett samarbete med den lokala lanthandeln som förbereder maten till evenemangen, vilket innebär att han inte behöver ha ett livsmedelstillstånd. Samtidigt får lanthandeln lite större beställningar som kan vara viktigt för bygden på lång sikt. Den här formen av samarbeten illustrerar hur nätverket är viktiga för mångbrukarna för att möjliggöra ett utbyte av resurser och hur nätverk bestående av flera olika sorters aktörer kan bidra till ett utökat handlingsutrymme (se tex Aldrich och Zimmer, 1986).

Samverkan kräver dock att aktörerna har förmåga att kommunicera med varandra. I samband med att Christian berättar om processen med att få bygglov framhäver han också att det är en viktig resurs att kunna kommunicera med myndigheter på rätt sätt. Erika, som har funderat på att söka bidrag från EU för sin besöksnäring, beskriver hur det ännu inte har skett till följd av att hon känner sig sakna den kunskap och tid som krävs för att formulera en bra ansökan. Anna berättar också att hon har varit tvungen att uttrycka sig mer försiktigt när hon pratar om hållbarhet med andra skogsbrukare som är mindre bekanta med konceptet, i syfte att undvika missförstånd och istället försöka skapa en mer konstruktiv dialog. Mångbrukarnas berättelser illustrerar hur de fortfarande måste förhålla sig till traditionella strukturer som följer med det konventionella skogsbruket. Eftersom kunskapen kring mångbruk är tämligen vag finns det inte heller någon expertis som kan vara dem till godo när de till exempel ska skriva ansökningar gällande bidrag eller bygglov. I frånvaron av expertisen tycks därför nätverket bli än viktigare för att mångbrukarna ska få tillgång till de resurser som krävs för den typ av skogsbruk som de vill bedriva på sina gårdar.

5 Skogsstrategiernas framställning av mångbruk

I denna del ställs informanternas föreställningar om mångbruk i relation till hur ämnet framställs i policydokumenten. Medan den nationella strategin behandlar mångbruket som ett eget ämne har den småländska strategin flera teman som knyter an till mångbruk. Eftersom fältarbetet har utförts i Småland och den nationella strategin är mindre detaljerad än den småländska kommer detta avsnitt främst ta avstamp i den regionala strategin. Avsnittet har delats in i två delar, där den första handlar om relationen mellan konventionellt skogsbruk och mångbruk medan den andra berör mångbrukets roll för landsbygden.

5.1 Skiljelinjen mellan konventionellt skogsbruk och mångbruk

I den nationella strategin formuleras det som att konventionellt skogsbruk är en del av mångbruket: *med mångbruk menas skogen [sic] används för flera olika syften, såväl kommersiella som icke-kommersiella. Skogsproduktionen ingår i begreppet mångbruk* (s. 22, Strategi för Sveriges nationella skogsprogram, 2018). I den småländska strategin beskrivs konventionellt skogsbruk och mångbruk som två olika verksamhetsgrenar, där det konventionella skogsbruket genererar merparten av de ekonomiska värdena medan mångbruket främst bidrar med ”andra värden”:

Som skogsägare finns ett spår där man är råvaruleverantör, medan ett annat har med entreprenörskap, småskalighet, upplevelser att göra. Båda delarna är viktiga för Småland. Det är i den första delen vi ser de stora siffrorna i ekonomi och sysselsättning, men i den andra delen betydligt mer sysselsättning per omsättningskrona och dessutom andra värden i form av landsbygdsutveckling och exempelvis som en kugge i besöksnäringshjulet.
(s. 11, Regional skogsstrategi för Småland, 2018)

Genom att framställa det konventionella skogsbruket och mångbruket som två olika verksamhetsområden med möjligheter att uppfylla olika värden målar strategin upp en bild av två skogsbrukssätt som inte direkt anknyter till varandra och som dessutom kan råka i konflikt med varandra:

Det finns också i viss mån en intressekonflikt då skogar som är av intresse för besöksnäringen ofta behöver brukas på ett sätt som inte är mest effektivt ur produktionssynpunkt samtidigt som nyttan vanligtvis inte tillfaller den aktör som står för kostnaden. (s. 11, Regional skogsstrategi för Småland, 2018)

I intervjuerna framkom det dock att informanterna inte vara lika noggranna med att särskilja skogsbrukssätten åt, utan man framhävde istället vikten av att sköta sin skogsfastighet på ett genomtänkt sätt där flera värden kan främjas samtidigt. Anna

som bedriver ekoturism på samma mark där hon också ägnar sig åt konventionellt skogsbruk betonar hur det till exempel *går att göra snygga hyggen* som förenar sociala och ekonomiska värden. Det krävs emellertid att mångbrukaren har en god kännedom om sin mark och förmåga att omvandla sina kunskaper till praktik i den givna kontexten för att denne ska kunna utforma verksamhetsplaner där flera värden kan härbärgeras och utvecklas samtidigt. Genom en väl utarbetad verksamhetsplan menar Anna att kulturlämningar och andra estetiskt tilltalande vyer kan lyftas fram för besökaren samtidigt som den avverkade skogen genererar intäkter. Vyerna som kommer fram i samband med avverkningar kan också innebära att fler väljer att besöka hennes skogsgård för att ta del av andra aktiviteter i verksamheten, vilket kan bidra med ytterligare inkomster. Den intressekonflikt mellan besöksnäring och produktionsskog som strategin beskriver kan till viss del överbryggas genom skogsbrukarens engagemang, närvaro, hänsyn, planering och förmåga till att kommunicera, berättar Anna.

Den småländska strategin formulerar det som att lönsamheten utgör basen i företagandet på den småländska skogsgården:

Skogsbruket med produktion av skogsråvara är den viktiga basnäringen, men entreprenörskap kring träförädling, besöksnäring, och upplevelser är också viktiga delar för vår regionala utveckling. Det finns potential att utveckla både skogsbruk och andra verksamheter ytterligare.

(s. 8, Regional skogsstrategi för Småland, 2018)

Informanternas syn på lönsamheten inom sina respektive verksamheter visar dock att ovanstående antagande om produktionsskogsbruk som basnäring kan nyanseras. Anna beskrev till exempel under intervjun hur hennes naturturism snart genererar mer pengar än produktionsskogen:

Ja det [konventionella skogsbruket] har ju varit väldigt viktigt. Det är det väl fortfarande men det börjar ju på att övergå till att vi kommer börja tjäna mer på besöksnäringen. Men skogen har ju stått för pengarna till de stora investeringarna på gården för att vi ska kunna arbeta med besöksnäringen.

Även om det konventionella skogsbruket har frigjort kapital som delvis har möjliggjort för andra skogliga verksamheter, beskriver flera av informanterna hur de nya verksamheterna kopplade till skogen börjar växa om det konventionella skogsbruket i fråga omsättning. Liksom granen växer upp i skuggan av tallen och sedan växer om den, verkar också mångbruket ha goda förutsättningar att växa under rätt omständigheter; så till den grad att det under rätt förutsättningar kan "växa om" produktionsskogsbruket på gården. Eftersom det konventionella skogsbruket kan bidra med ett nödvändigt startkapital som krävs för att börja

mångbruka, bör det ses som en viktig resurs för skogsbrukarna. Enligt informanterna finns det fördelar med att inte skilja på mångbruk och konventionellt skogsbruk. Anders beskriver till exempel hur miljö, ekonomi och sociala värden kan gå hand i hand när mångbruk och konventionellt skogsbruk löper samman, i samband med hans restaurering av en myr i Norrbotten:

Alla ser myrar som impediment, men så har vi lusläst lite om slättertradition och såg att det fanns EU-stöd för just den biten. Så nu har vi restaurerat snart 50 hektar myr som vi har slagit för hand. Det blir mer tillgängligt vildfoder eftersom vi hässjar allt hö och låter det ligga tillgängligt för älg och ren under vintern vilket också gör att mer tall står kvar.

Restaureringen av myren innebär att åtta ungdomar anställs från närliggande bygder. Samtidigt som det sker ändringar i den biologiska mångfalden där nygamla arter tillåts växa fram igen, lämnas också höet kvar på marken som viltfoder. Det mer lättillgängliga viltfodret innebär då att tallbestånden lämnas intakta, vilket kommer leda till ett större virkesuttag när det sedan är dags för avverkning. Anders myrmarksrestaurering visar på det här sättet också hur mångbruket kan vara viktigt för att främja andra arter än gran i landskapet och i det konventionella skogsbruket, vilket den småländska strategin lyfter som en utmaning:

Det är problematiskt på många sätt [dominansen av gran]. Den biologiska mångfalden minskar, fodermängden för viltet minskar, gran på tallmark innebär lägre produktion och försämrade ekonomi och skogen blir sämre rustad att möta klimatförändringar. (s. 16, Regional skogsstrategi för Småland, 2018)

5.2 Mångbrukets roll för landsbygden

Båda skogsstrategierna beskriver att mångbruket bidrar med flera viktiga värden. I den nationella strategin beskrivs mångbruket som centralt för att tillvarata skogens potential ur en rad perspektiv:

Skogen kan brukas mer effektivt och samtidigt generera högre sociala värden exempelvis för upplevelser, hälsa och rekreation. För att skogen ska kunna brukas på ett mångsidigt, aktivt och hållbart sätt bör kunskapen om skogens alla värden öka. Skogens potential fångas upp genom att stärka skogens mångbruk. (s. 22, Strategi för Sveriges nationella skogsprogram, 2018)

Inte minst beskrivs mångbruket också som något viktigt för landsbygden:

Ett mer variationsrikt brukande skapar förutsättningar för en större mångfald i företagande och upplevelsevärden. De nya jobben som genereras av skogens alla värden ska bidra till en attraktiv landsbygd.

(s. 22, Strategi för Sveriges nationella skogsprogram, 2018)

Skogsbruket är platsbundet till just landsbygden, och utgör ryggraden i landsbygdens struktur. I vissa delar av Småland är det just skogsbruket som gör det möjligt att leva på landsbygden. Skogsgården kan ibland fungera som en grundplåt i start av nya verksamheter. En liten men viktig grupp är landsbygdsföretagarna som har en bas i skogsgården och med ytterligare någon verksamhet, ofta inom den gröna sektorn.

(s. 16, Regional skogsstrategi för Småland, 2018)

Medan det konventionella skogsbruket utgör den ekonomiska basen är mångbruket tänkt att generera sysselsättning som kan bidra med tillväxt och attraktion till landsbygden. Empirin från intervjuerna visar att mångbrukarna har förmåga att tillgodose flera av de värden som strategierna efterfrågar. Informanterna berättar att de anställer unga under somrarna och att de har samverkan med andra i företag i bygden där ett ömsesidigt utbyte av resurser möjliggörs. Samtidigt innebär informanternas passion till skogen att de har en förmåga att engagerat sprida kunskap om skogens värden, på ett sätt som den småländska strategin efterfrågar.

Mångbruket kan såtillvida göra landsbygden mer attraktiv, där fler jobb ska kunna underlätta förutsättningarna för att bo och leva på platser där arbetstillfällena annars är få. Liksom informanterna berättar, så verkar det dessutom finnas en möjlighet till att mångbruksdelen i skogsföretaget kan växa och generera mer intäkter än det konventionella skogsbruket i det långa loppet.

Även om mångbruket inkluderar ett brett spektra av aktiviteter tenderar strategierna att fokusera på entreprenörskap och kompetensförsörjning inom träförädling och naturturism:

Syftet är att stärka de entreprenörer som vill utveckla en annan verksamhet med skogen som bas, främst småskalig träförädling och besöksnäring. I insatsen bör ingå att skapa nätverk för entreprenörer, analysera behovet av kompetensutveckling och arbeta med marknadsutveckling.

(s. 24, Regional skogsstrategi för Småland, 2018)

Det mångbruk som strategin för Sveriges nationella skogsprogram (s. 4, 2018) beskriver i termer av bevarande av kulturmiljövärden, biologisk mångfald, estetiska värden verkar således hamna i skymundan till förmån för mer tydligt intäktsskapande aktiviteter som träförädling och naturturism. Informanternas berättelser visar emellertid att såväl naturvårdsåtgärder som estetiska värden, i form av myrmarksrestaureringar och ”snygga hyggen” också kan bidra med indirekta intäkter till skogsgården. På det här sättet illustrerar informanterna hur det är helheten i skogsbruket som avgör om skogsföretaget blir lönsamt.

Medan träförädlingen har en given anknytning till skogen är besöksnäringen mer otydlig eftersom den tillhör både skogsnäringen och turismnäringen. Den småländska strategin beskriver problematiken i detta:

Skogens värden för människors rekreation och därmed hälsa och återhämtning har stor betydelse i sammanhanget och bör beaktas [...]
Det är däremot svårt att säga något om omfattningen på den del av besöksnäringen som är kopplad till den småländska skogen då dessa inte går att skilja ut i statistiken.
(s. 49, Regional skogsstrategi för Småland, 2018)

Mathias beskriver hur statistiken är en black om foten för mångbruket eftersom värdena som mångbruket genererar inte tillskrivs själva skogen: *Det första handlar om att vi måste bli erkända som en bransch, det är ju först då som vi kan börja få en bra statistik på vad vi kan. Men vi är inte riktigt där än.* Det entreprenörskap som strategierna framhäver riskerar därför att tillräknas turismnäringen, vilket innebär att själva skogens roll i den intäktsskapande aktiviteten som ska bidra med landsbygdsutveckling försvinner.

6 Avslutande diskussion

Den här studien har undersökt vilka föreställningar och värden som mångbrukare tillskriver mångbruk och hur dessa kan förstås i relation till att vi lever i ett risksamhälle. Med kvalitativa intervjuer som empirisk insamlingsmetod utkristalliserade sig fem teman där mångbruket representerar olika värden. Studien visar att mångbruket i sig självt är ett värde för mångbrukaren eftersom det möjliggör en annan tillvaro som ligger i linje med deras personliga intressen och mål, vilket kan knytas till en ny typ av identitet. Mångbruket kan också ses som ett värde i samband med dess förmåga att sprida risker. Olika trädarter och verksamheter inom skogsbruket kan minska sårbarheten i skogsbeståndet och gårdens ekonomi, vilket kan bidra med en stärkt ontologisk trygghet till mångbrukaren. Ett annat värde som framkommer i studien är mångbrukets värde som samhällsnytta där det framgår att mångbruk kan vara en viktig del i att främja landsbygdsutveckling och rekreation eftersom ett diversifierat skogsbruk kan generera arbetstillfällen och locka besökare att uppleva skogen. Studien visar att mångbrukets värde som samhällsnytta kan innebära att mångbrukarnas entreprenöriella identitet utvidgas till att innehålla ett större socialt ansvar. Ett annat värde som framkommer är att mångbruket kan ses som en motkultur i relation till rationaliseringen och specialiseringen som råder inom skogsnäringen, vilket kan verka som en identitetsskapande faktor för mångbrukare. Studien visar även att mångbruket kan ses som ett värde i form av att entreprenörskapet bidrar med ett nytt handlingsutrymme där skogsbrukaren får nya resurser och regler att förhålla sig till.

Mångbruket har under de senaste åren fått en allt större roll i samhällsdebatten. I den nationella skogsstrategin från 2018 lyfts mångbruket fram som en viktig del vid sidan om det konventionella skogsbruket. Mångbruk förväntas bidra till en mångfald av värden för samhället; tillväxt, sysselsättning, landsbygdsutveckling, jämställdhet, rekreation, upplevelser, hälsa, kompetensförsörjning, biologisk mångfald, kulturvärden, med mera. Mångbruket verkar onekligen ha medvind och vid sidan av nationella och regionala policydokument omnämns mångbruket alltmer i media (Aronson, 2019; Nihlén, 2019; Ostelius, 2019). Mångbruket diskuteras på årsmöten och mässor som knyten an till skogen¹. År 2019 bildades också den första nationella mångbruksföreningen i landet och nu diskuteras även om mångbrukarna bör ha egen SNI-kod hos Skatteverket.

¹ På Föreningen *Skogens* årsmöte diskuterades mångbrukets roll i skogsbruket som ett eget ämne i en paneldebatt och vid årets SkogsElmia delades det ut ett specifikt pris till skogsbrukare med mångbruk.

Mångbrukets ökade exponering kan ses som ett uttryck för att skogsbruket behöver bli mer hållbart. I skogspolicyn betonas det hur skogsbruket måste bli mer hållbart, vilket kan förstås som att dagens skogsbruk inte är hållbart och att det finns risker som bör beaktas. I samband med att strategierna lyfter fram vikten av ett mer varierat skogsbruk kan det därför ses som att mångbruket blir till ett viktigt medel för att motverka de risker som dagens skogsbruk förknippas med, i form av hot mot den biologiska mångfalden och bortrationaliserade arbetstillfällen. Värden som det konventionella skogsbruket har svårt att uppfylla så som; sysselsättning, bevarande av gamla skogar och möjligheten till rekreation, får istället mångbruket till uppgift att generera och leverera.

Mångbruk har på det här sättet kommit att utmålas som en mirakelkur för att säkra de sociala värdena i skogsnäringen. Samtidigt belyser denna studie hur mångbruket har förmåga att generera ett flertal andra värden. Mångbruket kan exempelvis bidra till högre ekonomiska värden inom det konventionella skogsbruket, vilket illustrerar vikten av att se skogsgården som en helhet där skogsbrukssätten med fördel kan kombineras. I samband med mångbrukets potential att generera en myriad av värden är det avslutningsvis också viktigt att mångbrukets nyttor tillskrivs just skogen, i syfte att mångbrukarna ska bli erkända som fullvärdiga skogsbrukare.

Litteratur och källor

- Aldrich, H. E. & Zimmer, C. (1986). Entrepreneurship through social networks. I: Sexton, D. I. & Smilor, R. W. (red.), *Art and Science of Entrepreneurship*. Cambridge, Mass: Ballinger, ss. 3-23.
- Aronson, U. (2019). Mångbruk kan öka skogsintäkterna. *ATL*, 24 maj.
- Beck, U. (2012). *Risksamhället: på väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Blad, G. (2004). Skogslandskapets värden bortom produktionslandskapet. I: Almered Olsson, G., Bladh, G. Månsson, B. & Nyberg, L. *Inte bara träd :hållbart brukande av skogen*. Stockholm: Carlsson, ss. 37-46.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press
- Giddens, A. (1999). *Modernitet och självidentitet: självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Inglis, D. & Thorpe, C. (2019). *An invitation to social theory*. (Second edition). Cambridge: Polity press.
- Milton Yinger, J. (1960). Contraculture and subculture. *American Sociological Review*, vol. 25, ss. 625-635.
- Nihlén, A. (2019). Så ska skogen locka turister till Värmland. *Lantbruksnytt*, 22 mars.
- Ostelius, M. P. (2019). Ny skogsägarförening skippar virkeshandel. *Land Lantbruk*, 24 maj.
- Regional skogsstrategi för Småland. (2018). *Smålands skogar får värden att växa*. Tillgänglig: <http://extra.lansstyrelsen.se/skogstrategismaland/sv/start/Documents/smålands%20skogsstrategi.pdf> [2019-06-13]
- Strategi för Sveriges nationella skogsprogram 2018. (2018). Elektronisk resurs. Regeringskansliet. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49b48b/contentassets/34817820fe074cb9aef084815bd3a9f/180521-skogsprg-strategi-slutlig-pdf.pdf> [2019-06-13]
- Wenneberg, S.B. (2001). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber ekonomi.
- Yitshaki, R. & Kropp, F. (2016) Entrepreneurial passions and identities in different contexts: a comparison between high-tech and social entrepreneurs, *Entrepreneurship & Regional Development*, vol. 28, ss. 206-233.